

Kaakkois-Suomessa kehitetään kulttuuri- ja harrastustoimintaa vanhustyön ehkäisevänä työmuotona

Kuusankoskelta alkunsa saanut Terveyttä ja hyvinvointia ja kulttuurista senioreille -hanke kehittää kulttuuri- ja harrastustoimintaa vanhustyön ehkäisevänä työmuotona. Nyt Kuusankosken rinnalla seniorikulttuuria kehittävät myös Hamina, Kotka ja Lappeenranta.

Kuusankosken vanhuspoliittisessa strategiaohjelmassa vuonna 2002 nostettiin esille kulttuuri- ja harrastustoiminta ehkäisevänä toimintana. Ohjelmassa linjattiin senioreiden kulttuuritoiminnan kehittäminen ja aloitettiin kehittämissuunnitelma.

Kirjasto- ja kulttuurilautakunta asetti seniorikulttuurin toiseksi painopisteeksi lastenkulttuurin rinnalle. Tämä osoitti päättäjiltä poikkeuksellista avorakattaisuutta.

Kehittämisen tarvitaan sosiaali- terveys- ja kulttuuritoimen lisäksi yhteistyötä eläkeläis- ja kulttuurijärjestöjen kanssa. Uudenlainen kulttuuriryönte ote vaatii kypsyttelyä sekä runsaasti keskustelua ja pohtimista. Kulttuurijärjestöille ja kulttuuritoimelle ikäihmisten erityistarpeiden huomioiminen oli uutta. Siellä kaivattiin asian kehittämiseksi ulkopuolista rahoitusta ja erityisvalmennusta.

Menetelmällisesti sosiokulttuuriset työmuodot olivat vasta kehityksensä alussa. Koulutusta ei ollut saatavilla. Kehittämistyöllä ei ollut esikuvaa.

Rahoittajat eivät tieneet, minkä sektorin pitäisi tukea kehittämistä. Vasta kun työ laajeni alkuperäisen idean mukaisesti Kuusankoskelta muihinkin kuntiin vuonna 2005, Terveiden edistämisen keskus alkoi

rahoittaa hanketta. Seudullisen hankesuunnitelman laati Kuusankoskella toimiva Vanhustyön osaamisklinikka. Se on osa Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta, Socomia.

Kehittämistyöllä luodaan edellytyksiä ja aktivoidaan ikäihmisiä käyttämään omaa luovuuttaan ja tuottamaan kulttuuria. Toiminnan toivotaan lisäävän sukupolvien välistä vuorovaikutusta.

Kulttuuripalveluiden käyttöä laajennetaan osaksi ikäihmisten hyvinvointipalveluita ja psykososiaalista kuntoutusta. Hankkeessa seurataan ja arvioidaan, miten kulttuuripalvelut vaikuttavat eläkeläisten psykofyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin ja

kuntoutumiseen.

Ylipäänsä hankkeella parannetaan ikäihmisten asemaa kulttuuripolitiikassa ja kulttuuripalveluiden tarjonnassa ja lisätään heidän mahdollisuuksiaan kulttuuriseen osallisuuteen.

Kuusankoski tienraivaajana

Kuusankoskella aktivoitiin aluksi eri toimijoita. Eläkeläis-, vanhustyön ja kulttuurijärjestöille tiedotettiin hankkeesta ja rohkaistiin niitä mukaan kehittämään uudenlaista luovaa toimintaa omissa järjestöissään. Kirjasto- ja teatteriväkeä houkutteli mukaan.

Kaupungissa oli aktiivisille senioreille runsaasti harrastus- ja kulttuuritarjontaa, mutta sen

luottamattomissa oli kuitenkin paljon iäkkäitä kuntalaisia. Heitä voidaan hyvällä tiedottamisella saada mukaan kuntouttavaan virkistystoimintaan.

Seniorikulttuurin – uudenlaisen sosiokulttuurisen harrastustoiminnan – aloittaminen paikallisjärjestöissä ja kunnan eri toimintayksiköissä edellytti ohjaajien valmentamista. Sopivia ohjaajia on saatu laitosten ja palvelutalojen omasta henkilökunnasta ja paikallisista taiteilijoista. Pienellä perehdyttämällä käynnistyi useita taide- ja harrastusryhmiä.

Kuusankoskella työväenopistolla oli luontevimmat edellytykset tarttua ideaan. Opisto on ikäihmisille entuudestaan tuttu. Siellä on jo vuosia toiminut taideryhmiä. Niihin voitiin ottaa uusia näkökulmia.

Elämä tarinoiksi – muistot taiteeksi -idea syytti. Palvelukeskukset ja potilasjärjestöjen kohtaamispaikka Etappi omaksivat toimintaidean.

SEPPÖ ANTIKAINEN

Kotkassa toimiva Muistojen talo on ikäihmisten luovan toiminnan ja kuntoutuksen keskus. Kuva on talon avajaisista 6. maaliskuuta 2005. Kuvassa esiintyy Muistojen teatterin näyttelijöitä.

Yhteisötaidetta vanhustyön laitoksissa

Iloinen syksy -yhteisötaideprojekti vanhustyön laitoksissa aloiti syksyllä 2004 taideryhmät. Ne esittelivät tuotantoaan lokakuun vanhusten viikolla. Mukaan tähän hankeosioon tulivat Kuusankosken lisäksi Kotka ja Lappeenranta.

Taiteen keinoin tuettiin asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, annettiin psykososiaalista kuntoutusta ja ehkäistiin syrjäytymistä. Taideryhmät lisäsivät yhteisöllisyyttä asuinyksiköissä.

Myös hoitohenkilökuntaa aktivoitiin mukaan. Toiminnalla haluttiin parantaa sen työhyvinvointia.

Osahankkeessa etsitään myös yhteistyömallia palveluyksiköiden ja taitelijoiden kesken.

Muistojen talo avasi ovensa Kotkassa

Kotkan merkittävä avaus oli Lontoon mallin mukaisen Muistojen Talon avaaminen ja sosiokulttuuristen työmenetelmien aktiivinen kokeilu ja kehittäminen. Talo avasi ovensa keväällä 2005. Sitä ylläpitää yhdistys, jota Kotkan kaupunki tukee.

Toiminta on uutta ja tärkeä avaus ikäihmisten kulttuuri- ja kuntoutustoiminnassa. Muistojen talo ei ole tavanomainen ”Mummonkamari” vaan luovan toiminnan ja kuntoutuksen keskus omalla paikkakunnalla. Se myös kouluttaa ohjaajia omassa maakunnassa.

Kehittämistyön vaikutukset näkyvät jo. Talo tekee tunnetuksi uusia toimintatapoja ja perehdyttää eri alojen ammattilaisia sellaisiin toimintatapoihin, joista on muualla saatu kokemusta. Oma kehittäminen on kuitenkin saatava alulle ja sitä varten on haettu RAY-rahoitusta. Hankkeella tulee olemaan valtakunnallista merkitystä jo kansainvälisten kontaktiensakin ansiosta.

Kotkassa ”Taideapteekki” on välittänyt kontakteja taiteilijoihin, jotka olisivat valmiita valmentautumaan senioriryhmien ohjaajiksi. Tämä toi uuden kiinnostavan piirteen vanhustyöhön.

Kulttuurista näkökulmaa ikääntymiseen

Ikäihmisten ihmisten elämässä kulttuuritoimintaan aktiivisuudella on erityisiä perusteita. Kulttuuritoimintaan osallistumisella on kiistan yhteys hyvään vanhuuteen.

Ikäihmisten huomioon ottaminen kulttuuripoliittisessa keskustelussa on varsin epätavallista. Kulttuurin tietoinen käyttäminen hyvinvoinnin ja terveyden lisäämiseksi on vasta tällä vuosituhanella saanut laajempaa huomiota.

Terveyttä kulttuurista Suomen verkosto on toiminut usean vuoden ajan yhteistyössä kansainvälisen verkoston kanssa. Siinä on pohdittu ikäihmisten osallisuutta kulttuuripalveluihin sekä kulttuurin tuottamiseen.

Asian tutkimus on saatu liikkeelle. **Marja Saarenheimon** väitöskirja, Jos etsit kadonnutta aikaa vuodelta 1997, käsitteli vuorovaikutuksellisesta muistelemista vanhuudessa. Se antoi lähtökohtia ymmärtää sitä, miten muistelu auttaa ikäihmistä kokemaan elämänsä merkitykselliseksi.

Hanna-Liisa Liikanen tutki vuonna 2003 hyväksytyssä väitöskirjassaan taiteen käyttöä vanhustenhuollon laitoksissa.

Leonie Hohenthal-Antin on väitellyt vuonna 2001 senioriteatteritoiminnasta. Väitöskirja on nimeltään Luvan ottaminen. Ikäihmisten teatterin tekijöinä. Hohenthal-Antin julkaisee syksyn aikana kirjan taidegerontologiasta.

Pirjo Korkiakangas on kirjoittanut ansiokkaasti muistista, muistelemisesta ja ikääntymisestä vuonna 2002 ilmestyneessä kirjassa Vanhuuden voimavarat.

Marjatta Marinin ja **Sinikka Hakosen** toimittama kirja Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa oli vuonna 2003 merkittävä avaus laajemman sosiokulttuurisen seniorityön kehittämiseksi.

Vanhustyön ammattilehdissä ilmestyi 2000-luvun alussa artikkeleita uudenalaisista senioreiden kulttuuriharrastuksista ja esiintymisistä. Mikkelin senioriteatteri Kutkutus sai laajaa julkisuutta. Keskustelu kuntouttavasta vanhustyöstä lisäsi vanhustyön ammattilaisten ja kehittäjien paineita etsiä uudenlaista työtettä.

On löytynyt uusia konteksteja ja avauksia ikääntymiseen. Senioreiden tarkastelu sekä kulttuuripalveluiden kuluttajina että tuottajina antaa uudenlaisia näkökulmia heidän elämänsä sisältöihin ja merkityksiin.

Airi Pilkama

Tietoa Terveyttä kulttuurista -verkostosta
www.mielenterveysseura.fi/terveytta_kulttuurista

Senioreiden kulttuuritoiminnan tavoitteita

- Senioreiden kulttuurinen tasa-arvo ja osallisuus.
- Ikäihmisten ”näkyväksi tuleminen” taideaktiviteettien välityksellä.
- Hyvinvoinnin edistäminen, psykososiaalinen kuntoutus ja syrjäytymisen ehkäisy.
- Luovuuden edistäminen – taidegerontologian kehittäminen.
- Sukupolvien kohtaaminen luovassa toiminnassa.
- Paikallishistorian elävöittäminen ikäihmisten tarinoilla.
- Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen ja vähemmistöjen mukaan saaminen.

Vielä merkittävämpää kuitenkin olisi, jos sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä voitaisiin perehdyttää sosiokulttuurisiin menetelmiin. Osa niistä soveltuu arkisen työn lomaan ja niillä toteutetaan kuntouttavaa työtettä. Hankkeen tavoitteena onkin tuottaa uutta tietoa kulttuuritoimen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammatilliseen perus- ja täydennyskoulutukseen sekä välittää tietoa nykyisille toimijoille.

Senioreille kansainvälistä kulttuurivaihtoa

Hankkeen alussa listattiin toistakymmentä ideaa, jotka tuntuivat helpoilta toteuttaa pienin kustannuksin. Vain osaa niistä on kokeiltu ja uusia ideoita on syntymässä. Muun muassa senioreiden kulttuurikahvilatoiminta avaa tietä kansainväliseen kulttuurivaihtoon.

Kulttuurikahvila voi olla sosiokulttuurisen toiminnan foorumi. Senioreiden taidetuotannon ja esitysten vaihto on mielenkiintoinen mahdollisuus lisätä sekä kotimaassa että EU-maissa vuorovaikutusta senioreiden kesken. Kehittämiseen motivoi EU:ssa käyty keskustelu senioreiden Euroopasta. Internet-yhteydet ja kahviloiden yhteiset kotisivut ovat tulevien eläkeläisryhmien käytössä kiinnostava mahdollisuus vaihtaa tietoa ja elämyksiä.

Kuusankosken pohjoismaisten ystävyyskaupunkien tapamisessa seniorikahvilaidea oli esillä. Ruotsin ja Tanskan edustajat pitivät sitä kiinnostavana. Ideasta laadittu konsepti käännettiin englanniksi helpottamaan yhteydenpitoa.

Kotka ja Lappeenranta valmistelevat omaa seniorikahvilahankettaan ja etsivät ystävyyskaupungeistaan kumppaneita kehittämistyöhön. Kuusankoskella tutkitaan yhdessä eläkeläisjärjestöjen ja vanhusneuvoston kanssa mahdollisuuksia toteuttaa seniorikahvila.

Hyvät käytännöt leviämään

Terveyttä ja hyvinvointia kulttuurista -hanke on jo synnyttänyt

paljon uutta ajattelua ja avannut uusia näköaloja ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Kuu-sankoski on osoittanut, että yksittäinen kunta voi raivata tietä alueelliselle hankkeelle. Se jatkuu Kaakkois-Suomessa vuoden 2007 loppuun.

Nyt on päästävä eteenpäin työmenetelmien kehittämisessä, niiden mallintamisessa, vaikutusten arvioinnissa ja hyvien käytäntöjen levittämisessä. Socomin vanhustyön kehittämissyksikön mukana olo on tässä tärkeä tuki.

Perimmältään on kysymys erilaisille ikääntyvien ryhmille tarkoitetun ehkäisevän ja kuntouttavan toiminnan ja menetelmien tutuksi tekemisestä. Se voi olla pienimuotoista ryhmätoimintaa ikäihmisten asuinyhteisöissä ja palvelukeskuksissa. Toiminnalle voidaan myös varata omat julkiset foorumit kuten Muistojen Talo tai senioreiden kulttuurikahvila osana palvelukeskusten toimintaa.

Aktiiviset kehittäjät ja senioreiden taideryhmien ohjaajat tekevät tärkeimmän kehittämistyön. Senioreiden oma luovuus ja elämäntarinat ovat jo vakuuttaneet. Ikäihmisten omalle toiminnalle tarvitaan vain eri toimijoiden yhteistyönä luodut tukirakenteet – aktiivinen verkosto, joka kokoaa tekijät ja ideat ja organisoii toimintaympäristöt.

Seniorikulttuuri osaksi kunnan kulttuuripoliittikkaa

Seniorikulttuuria luomaan tarvitaan kirjastoa, museotoimintaa, työväenopistoa, teatteria, vanhusten päiväkeskuksia, palvelutaloja, vanhainkoteja ja terveystieteiden vuodeosastoja. Kaupungin vanhustyö, eläkeläis- ja kulttuurijärjestöt sekä kotiseutuyhdistykset ovat tärkeitä toimijoita. Vuorovaikutusta voi olla myös lasten päivähoidon ja koulujen taide- ja historianopetuksen kanssa.

Eri toimijoiden verkottaminen ja yhteistoiminta edellyttää koordinoivaa työpanosta ja aktiivista tiedottamista, innostamista, yhteydenpitoa ja kou-

luttamista.

Eri paikkakunnilla mukana on erilaisia toimijoita. Paikallista kekseliäisyyttä kannattaa käyttää voimavarojen löytämiseksi. Parhaimmillaan syntyy yhteisötai-detta eri-ikäisten yhteistyöllä.

Kulttuuritoimen edistykseellinen suhtautuminen oli Kuusankoskella merkittävä tuki. Seniorikulttuurin tuleekin olla osa kunnan ikä- ja kulttuuripoliittikkaa.

Seniorit esiin aktiivisina kansalaisina

Seniorikulttuurilla luodaan uudenlaista välittämistä, uudenlaista ikäihmisten esille tuloa aktiivisina ja omatoimisina kansalaisina. Muistelutyö antaa mahdollisuuksia tallentaa ja pelastaa paikalliskulttuuria.

Kuntouttavan työn idea lähtee ikäihmisten oman luovuuden ylläpitämisestä ja kehittämisestä. Työmenetelmät antavat uusia mahdollisuuksia eri-ikäisten kiinnostavaan vuorovaikutukseen.

Erityistä rohkeutta ja innovatiivisuutta tarvitaan kansainvälisten kontaktien avaamiseksi. Sosiokulttuurista seniori- ja vanhustyötä voi tehdä vain katsoamalla riittävän kauas eteenpäin. Yhteiskunnan muutos ja myös uusien eläkeläissukupolvien tarpeet on otettava jo nyt huomioon ja tehtävä uusia avauksia vanhustyöhön. Seniorien kulttuurikahvilatoiminta internet-yhteyksineen on kehittämisen arvoinen idea.

Seniorien kulttuuritoiminnalla on monenlaisia tavoitteita, kuten ikäihmisten näkyväksi tuleminen taideaktiiviteettien avulla. Tavoitteiden tulee olla esillä ikäpoliittisessa keskustelussa. Niiden esillä pitäminen sopii seniorijärjestöjen sekä kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimen avainhenkilöiden yhteiseksi tehtäväksi.

Kirjoittaja on projektipäällikkö Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa Socomissa.
